

22. Яремчук В. Формування соборницьких ідей та спроба їх втілення під час боротьби за національну державу в Західній Україні // Українська соборність: ідея, досвід, проблеми (До 80-річчя Акту Злуки 22 січня 1919 р.) / В. Яремчук. – Київ, 1999. – С.144–161.

References

1. Bahatopartiyna ukrayins'ka derzhava na pochatku XX st.: Prohramni dokumenty pershykh ukrayins'kykh partiy / Uporyad. V. S. Zhuravs'kyu. – K.: Nauk.-inform. pidpruyemstvo «Poshuk», 1992. – 96 s.
2. Bor'ba. – 1917. – Vyp.2.
3. Verstyuk V. Diyachi Tsentral'noyi Rady. Biohrafichnyy dovidnyk / V. Verstyuk, T. Ostashko. – Kyiv, 1998. – 254 s.
4. Hoshulyak I. Ternystyy shlyakh do sobornosti (vid ideyi do Aktu zlyuky) / I. Hoshulyak. – K.: IPIEND imeni I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 2009. – 467 s.
5. Hrushevs'kyu M. Yakoyi my khochemo avtonomiyi i federatsiyi / M. Hrushevs'kyu // Hrushevs'kyu, Mykhaylo Serhiyovych. Tvory: u 50 t. / M. S. Hrushevs'kyu; redkol.: P. Sokhan' (holov. red.), Ya. Dashkevych, I. Hyrych ta in. – L'viv: Vydavnytstvo «Svit», 2007. – T.4, Kn.1. – S.127–150.
6. Doroshenko D. Istoriya Ukrainy 1917–1923 / D. Doroshenko. – N'yu-York, 1954. – T.1. – 460 s.
7. Dotsenko O. Litopys ukrayins'koyi revolyutsiyi. Materialy y dokumenty do istoriyi Ukrayins'koyi revolyutsiyi. 1917–1923 / O. Dotsenko. – Kyiv-L'viv, 1924. – T.2. – Kn.5. – 400 s.
8. Zhernokleyev O. Ukrayins'ka sotsial-demokratiya v Halychyni. Narys istoriyi (1899–1918) / O. Zhernokleyev. – K.: Osnov. tsinnosti, 2000. – 168 s.
9. Kuhutyak M. Ukrayins'ka natsional-demokratiya. 1918–1929. Dokumenty i materialy. – T.2 / M. Kuhutyak. – Kyiv – Ivano-Frankivsk: Play, 2002. – 536 s.
10. Lozyns'kyu M. Halychyna v rr. 1918–1920. – N'yu-York, 1970. – 228 s.
11. Lyubovets' O. Pryntsy sobornosti ta ukrayins'ki politychni partiyi (1918–1920 rr.) / O. Lyubovets' // Ukrayins'ka sobornist': ideya, dosvid, problemy (Do 80-richchya Aktu Zlyuky 22 sichnya 1919 r.). – Kyiv, 1999. – S.162–170.
12. Mazepa I. Ukraina v ohni y buri revolyutsiyi 1917–1920 / I. Mazepa. – T.1. – Praha, 1942. – 212 s.
13. Nazaruk O. Rik na Velykiy Ukraini / O. Nazaruk. – Viden', 1920. – 344 s.
14. Nova Rada. – 1917. – 28 bereznya.
15. Nova Rada. – 1917. – 4 lypnya.
16. Nova Rada. – 1917. – 9 lypnya.
17. Robitnycha hazeta. – 1917. – 1 kvitnya.
18. Robitnycha hazeta. – 1917. – 7 kvitnya.
19. Stakhiv M. Ukraina v dobu Dyrrektoriyi UNR / M. Stakhiv. – L'viv, 1935. – T.2. – 248 s.
20. Ukrayins'ki politychni partiyi kintsya XIX – pochatku XX stolittya. Prohramovi i dovidkovi materialy. – K.: «Feniks», 1993. – 336 s.
21. Shapoval M. Velyka revolyutsiya i ukrayins'ka vyzvol'na prohrama / M. Shapoval. – Praha, 1928. – 335 s.
22. Yaremchuk V. Formuvannya sobornits'kykh idey ta spoba yikh vtilennya pid chas borot'by za natsional'nu derzhavu v Zakhidniy Ukraini // Ukrayins'ka sobornist': ideya, dosvid, problemy (Do 80-richchya Aktu Zlyuky 22 sichnya 1919 r.) / V. Yaremchuk. – Kyiv, 1999. – S.144–161.

Malec O. O., candidate of historical sciences, professor of the Department of Public Disciplines, Mukachevo State University (Ukraine, Mukachevo), malecoleksandr@rambler.ru

Provision of multipartiality in Eastern Ukraine at the evaluation of the Ukrainian state (March – April 1917)

The process of formation of political parties in Eastern Ukraine in the period of formation of the Ukrainian statehood in the beginning of the 20th century is analyzed. The peculiarities of the formation of each of the political forces are emphasized, their leaders and their basic program principles are determined. The attitude of newly formed parties to the idea of the autonomy of Ukraine (its independence), as well as to the aspirations of the leaders of the Central Rada, is characterized. It is noted that the majority of socialist parties recognized the necessity of building a federal democratic republic in Russia, the introduction of a broad national-territorial autonomy of Ukraine. It is concluded that the idea of a sovereign independent state was practiced by political parties both the Eastern Ukraine and Galicia, but their leaders generally did not fully understand the complexities of the contemporary socio-political

situation, the ways and forms of the unions of the Ukrainian People's Republic and the Western Ukrainian People's Republic, and even more so—building a united state.

Keywords: Central Rada, political parties, ideology, Eastern Ukraine, consolidation.

* * *

УДК [94:332](477.43/44–22)«1927/1932»

Рубан В.,

здобувач кафедри історії та культури України, Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського (Україна, Вінниця), notification+kjdp5ddwjkpd@facebookmail.com

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СПЕЦИФІКА ПОДІЛЛЯ У ЧАСИ ПРОВЕДЕННЯ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ 1927–1932 РР.

Проаналізовано особливості проведення насильницької колективізації 1927–1932 рр. в Україні та на Поділлі зокрема. Враховуючи те, що на загальноукраїнському тлі Поділля було специфічним регіоном, оскільки одним із чинників, що визначало специфіку Поділля – це прикордоння. Зауважується, що межуючи із Польщею та Румунією, Поділля було прикордонним регіоном не просто Радянської України, а всього Союзу ССР. Прикордонний статус регіону зумовив проведення постійних «чисток політично неблагонадійного населення» та проведення перманентних репресивних акцій, котрі проводилися у контексті реалізації конкретних завдань, ініційованих вищим партійно-радянським керівництвом. У контексті «політичної неблагонадійності» проводилися також етнічна чистка Поділля.

У статті зацентовується на тому, що селяни не були зацікавлені у значному усуспільненні засобів виробництва. Вони бажали у подальшому розпоряджатися як належними їм засобами виробництва, так і виробленою сільськогосподарською продукцією. Автор статті аналізує окремі історіографічні аспекти проведення насильницької колективізації за матеріалами державних архівів та проводить історико-порівняльний аналіз із подібними даними інших регіонів України.

Ключові слова: соціально-економічна політика на Поділлі, насильницька колективізація, депортація, індустріалізація, розкуркулення.

Темпи розвитку промисловості і сільського господарства у період нової економічної політики не влаштували кремлівських керівників. Водночас, вони боялися економічного зростання приватного капіталу, який із певного періоду почав би коригувати соціально-економічну політику більшовиків. Тому у побудові «держави-комуни» [1, с. 23–24; 24]. Й. Сталін та його оточення у 1928 р. вирішили кардинально прискорити темпи економічного зростання за рахунок перерозподілу бюджетних асигнувань, зниження соціальних витрат, конфіскаційних заходів у сільському господарстві, репресій окремих соціальних груп. На їх думку, такі методи забезпечать швидку модернізацію промисловості і сільського господарства, різко змінять світогляд широких верств населення. Водночас, створена промислова база військової могутності забезпечить втілення головної ідеї кремлівських керівників – світової революції.

Ліквідувати засади нової економічної політики, політбюро ЦК ВКП(б) заклало підвалини директивної системи управління промисловістю. На XV з'їзді ВКП(б) у грудні 1927 р. Й. Сталін відкрито заявив: «Наші плани є не плани-прогнози, не плани-здогадки, а плани-директиви, що обов'язкові для керівних органів і які визначають напрям нашого господарського розвитку у майбутньому, у масштабі всієї країни» [2].

Згідно постанови ЦК ВКП(б) «Про реорганізацію управління промисловістю» від 5 грудня 1929 р. були ліквідовані всі головні управління ВРНГ, всі госпрозрахункові об'єднання [3, с. 136–142]. Основною

ланкою ставало підприємство, а не трест. Трести із госпрозрахункових об'єднань перетворювалися в органи управління. Водночас, підприємства не отримали господарчої самостійності, що була характерна для періоду НЕП. Згодом були ліквідовані всі госпрозрахункові об'єднання, окремі управління ВРНГ реорганізувалися у відомчі наркомати.

Наступні кроки партійно-радянського керівництва лише посилювали централізацію управління промисловістю і спричинили збільшення державного апарату та бюрократизацію управлінського процесу. Для громадськості це мотивувалося «наближенням управління до виробництва» [4, с. 153]. Однак, як зазначав відомий український дослідник С. Кульчицький, функціонування командної економіки визначалося тільки характером команд. Компартійно-радянська олігархія могла використовувати ресурси цілком підпорядкованого їй суспільства так, як вважала за потрібне. Індустриалізацію країни вона здійснювала в інтересах військово-промислового комплексу і галузей, що його обслуговували [5, с. 209]. У статті «Рік великого перелому. До XII річниці Жовтня», надрукованій 7 листопада 1929 р., Й. Сталін висловив сподівання на 32% ріст валової продукції великої промисловості, у тому числі на 46% – у важкій промисловості [6].

У подальшому Й. Сталін постійно вимагав збільшити темпи індустріалізації. На грудневому (1930 р.) об'єднаному пленумі ЦК і ЦКК ВКП(б) за його ініціативою було затверджено 45% промислового зросту [7, с. 472]. А делегати XVII партійної конференції ВКП(б), що відбулася у січні – лютому 1932 р., ухвалили приріст промислової продукції у 1932 р. на 36% [8, с. 138].

На тлі конфлікту «старого світу» і «нового комуністичного майбутнього» у промисловість Радянської України були вкладені колосальні капіталовкладення. Зокрема, у промисловість групи «А» (виробництво засобів виробництва) 1929 р. – 355,2 млн. руб., 1930 р. – 599,9 млн., 1931 р. – 979,1 млн., 1932 р. – 1334,7 млн. руб. [9, с. 142]. Масштабні кошти дозволили побудувати десятки нових електростанцій, підприємств машинобудівної, металургійної, добувної галузі, реконструювати існуючі заводи. Потужність «Криворіжсталі» досягала до 1,7 млн. чавуну, «Запоріжсталі» до 2 млн. тон.

Розмір капіталовкладень у машинобудування поступався тільки металургії. Але у 1932 р. в УСРР бюджет машинобудування став найбільшим, ніж інші базові галузі. У стислі строки були збудовані Харківський тракторний завод, Ново-Краматорський завод важкого машинобудування та ін. В Україні були створені нові галузі промисловості, зокрема, кольорова металургія. У Запоріжжі побудували завод по виплавці алюмінію, став до ладу Костянтинівський цинковий завод тощо. Також запровадили підприємства хімічної та консервної промисловості, що фактично були відсутні у республіці [5, с. 217]. Питома вага великої промисловості в усьому промисловому виробництві збільшилася по валовій продукції з 68,7% у 1925/26 р. до 92,5% у 1938 р., а за чисельністю робітників – відповідно з 43,2 до 83% [5, с. 268].

Однак підґрунтям сталінської реконструкції промисловості стало вилучення сільськогосподарської продукції

та коштів у селян. У процесі підготовки та проведення суцільної колективізації сільського господарства Й. Сталін теж вдався до створення соціального конфлікту. Одним із його каталізаторів став «урало-сибірський» метод хлібозаготівлі [5]. Й. Сталін 15 січня – 6 лютого 1928 р. виїхав до Сибіру [11, с. 59]. Він хотів не лише виробити систему надзвичайних заходів, що змусять селян віддати хліб, а й поглянути на реакцію селянської за своїм складом сибірської партійної організації на пропонувані надзвичайні заходи [12, с. 42]. У результаті «урало-сибірський метод хлібозаготівлі» був поширений на теренах СРСР.

Не варто вважати таке рішення Й. Сталіна спонтанним або виробленим у результаті ознайомлення із місцевою ситуацією у Сибіру. Оскільки перед його від'їздом 14 січня 1928 р. ЦК ВКП(б) на місця вже розіслав директиву, де пояснювалися причини економічних негараздів, зокрема, зросту цін: «Приватник і куркуль використали добродушність і повільність наших організацій, прорвали фронт на хлібному ринку, підняли ціни і створили у селян вичікувальні настрої». В директиві пропонувалося «арештовувати спекулянтів, куркульчиків та інших дезорганізаторів ринку і політики цін, негайно віддавати їх під суд, не обтяжувати судові процеси зайвими формальностями» [14, с. 195]. Відповідні директиви отримали місцеві апарати органів державної безпеки. Так, у розпорядженні №6715 від 4 січня 1928 р. керівництво ОДПУ СРСР наказали провести арешти великих приватних хлібозаготівельників і найбільших злісних хліботорговців. Слідство по цим справам вимагали провести швидко і доказово. Справи направлялися до Особливої наради для засудження у позасудовому порядку [15, с. 136].

Саме тому Й. Сталін у квітні 1929 р. на об'єднаному пленумі ЦК і ЦКК ВКП(б) виразно заявив: «Треба мобілізувати бідняцько-середняцькі маси проти куркульства і організувати їхню громадську підтримку заходам Радянської влади щодо посилення хлібозаготівлі». Він свідомо використав хлібозаготівлі для створення соціальної напруги у сільській громаді: «По-перше, ми вилучаємо хлібні надлишки заможних верств села, полегшуючи цим постачання країни; по-друге, ми мобілізуємо на цій справі бідняцько-середняцькі маси проти куркульства, освічуємо їх політично і організуємо з них потужну багатомільйонну політичну армію на селі» [16, с. 88]. Стан соціальної напруги, «класової ворожнечі» сприяв розкладенню селянської громади, втраті традиційної світоглядної орієнтації і став оптимальною ситуацією для проведення насильницької колективізації.

Основний рівень конфлікту відбувався між членами комітету неможливих селян, бідняками, сільськими активістами і так званими «куркулями», заможними селянами і середняками. Як показала дослідницька практика, місцевий партійно-радянський апарат вважав селян, що не бажали брати участь у суцільній колективізації, «куркулями» чи «підкуркульниками», не зважаючи на їх майновий статус. Якщо незначна кількість «сільських багатіїв» зберегли певні капітали, майно, реманент ще із дореволюційних часів, то більшість селян набули свої статки після отримання земельного наділу у період нової економічної політики.

Підтримуючи загалом ідею колективного господарювання, середняки не розуміли засад більшовицької сільськогосподарської політики.

Динаміка колективізації була невтішною для більшовицького керівництва. У жовтні 1925 р. в Україні налічувалося 5454 колективні господарства, у жовтні 1928 р. – 12042. Натомість питома вага товариств по спільному обробітку землі у загальній кількості колективних господарств збільшилася із 6,8% до 71,7%. Водночас різко зменшилася питома вага комун – із 6,8% до 2,7%, та артільей із 86,4% до 25,6%. Тому восени 1928 р. було колективізовано менше 4% площі селянського землекористування [16, с. 88]. Станом на жовтень 1929 р. було колективізовано лише понад 522 тис. господарств із понад 5 млн. 144 тис. господарств, що складало приблизно 10% [17, с. 34]. На Правобережній Україні було колективізовано 7,8% земель, на Лівобережжі – 5,7% [18, с. 16]. Така динаміка чітко засвідчила, що селяни не були зацікавлені у значному усуспільненні засобів виробництва. Вони бажали у подальшому розпоряджатися як належними їм засобами виробництва, так і виробленою сільськогосподарською продукцією.

Однак лідери російського більшовизму були іншої думки. Й. Сталін бачив у сільськогосподарському виробництві фінансову базу для проведення модернізації економіки. Створення колгоспів як інструменту майже безплатного вилучення необхідної кількості сільськогосподарської продукції – головна мета суцільної колективізації. Її супротивникам начепили ярлик «куркуль», що у ідеологічно-пропагандистській системі означало «ворог радянської влади».

Вже листопадовий 1929 р. пленум ЦК ВКП(б) остаточно окреслив засади «ліквідації куркульства як класу». Підставою для такого рішення була заява Й. Сталіна про підтримку середняками колгоспного способу господарювання.

Делегати підтримали ідею створення наркомату землеробства та створення спеціальної комісії щодо проведення суцільної колективізації. Її очолив нарком землеробства Я. Яковлев. Розроблені цією комісією пропозиції були оприлюднені 27 грудня 1929 р. Й. Сталіним на Всесоюзній конференції аграрників марксистів. Він заявив про два шляхи розвитку сільського господарства. Перший – капіталістичний – укрупнення приватних (капіталістичних) підприємств, що, на його думку, призведе до злидарства селян: «Існує інший шлях, шлях соціалістичний, який полягає в насаджуванні колгоспів і радгоспів в сільське господарство, шлях, що веде до об'єднання дрібноселянських господарств у великі колективні господарства, озброєні технікою і наукою, і до витіснення капіталістичних елементів із землеробства» [20, с. 146]. В. Васильєв акцентував увагу на словосполученні «насаджування колгоспів і радгоспів», вказуючи на логічну суперечність із заяву про підтримку середняками колективізації [21, с. 197]. Але Й. Сталін та його оточення свідомо здійснювали такий крок у сільськогосподарській політиці як чинника жорсткої централізації економіки.

У результаті знищення так званих «куркульських» і середняцьких господарств новостворені колгоспи отримали економічне підґрунтя у вигляді усуспільненої

землі, конфіскованою у селян посівного матеріалу, худоби та реманенту. У результаті примусу та економічного тиску у жовтні 1931 р. в Україні було колективізовано 72% орної землі [22, с. 554].

У подальшому кількість колективізованих господарств лише зростала. У 1933 р. діяло вже 24191 колгосп, якими було охоплено дві третини селянських дворів, 78–87% орної землі в Україні [23, с. 81]. Станом на липень 1934 р. було колективізовано 3295,4 тис. селянських господарств – 78,3% від загальної кількості. У середині 1935 р. їх кількість становила 91,3%, вони об'єднували 98% землі. У 1937 р. в Україні діяло 27 347 колгоспів, що об'єднували 3756,8 тис. селянських дворів (96,1%). У господарствах налічувалося 7 056 тис. працездатних осіб, тобто менше двох на кожен двір, з них 703 тис. осіб перебували в регульованому державою відході. Самостійно господарювали 153,8 тис. господарств (3,9%), що обробляли лише 0,3% землі [24, с. 358]. Важливим моментом суцільної колективізації стала механізація сільськогосподарського виробництва. У 1920–х рр. держава, стимулюючи формування колективних господарств різного типу, надавала або кредит для закупівлі тракторів, жаток, іншої техніки і реманенту, або надавала їх колективам на пільгових умовах. Однак, фінансова спроможність таких господарств, рівень технічної підготовки персоналу були дуже низькі. Тому із 1927 р. техніка концентрувалася у машинно–тракторних станціях. Наприкінці 1929 р. в Україні у МТС налічувалося понад 11 600 тракторів. Цієї кількості була обмаль, тому С. Косіор на листопадовому пленумі ЦК ВКП(б) просив різко збільшити їх кількість і розгорнути нові машино–тракторні станції [21, с. 198].

Після розбудови тракторних заводів у Харкові та Сталінграді, будівництві заводів сільськогосподарських машин кількість техніки у колгоспах зростало. Парк тракторів наприкінці 1940 р. вже налічував 90 519 одиниць, зернозбиральних комбайнів 31 150, вантажних автомобілів – 54 900. Більшість тракторів – 74637 були зосереджені у 1011 МТС, інші у знаходилися у розпорядженні радгоспів та підсобних сільгосп-підприємств [25, с. 92].

Механізація сільськогосподарського виробництва стала одним із чинників підвищення продуктивності праці та впровадження деяких агрономічних технологій. Зокрема, у 1932 р. зернові культури зовсім не прополювали, але станом на 1934 р. їх обробляли на площі 11,8 млн. га. У 1933 р. яріві посіви були забезпечені зяблевою оранкою на 19%, у 1937 р. на 85% [26, с. 396].

Таким чином, наприкінці 1920–1930–х рр., використовуючи методи позаекономічного тиску, Й. Сталін та його оточення провели в УСРР суцільну колективізацію сільського господарства та розбудову окремих галузей промисловості, головним чином «групи А».

На загальноукраїнському тлі Поділля було специфічним регіоном. Політико–економічна ситуація на Поділлі у 1920–х – 1930–х рр. залишається об'єктом наукового дослідження. Вчені чимало опублікували праць про соціально–економічний та культурний розвиток регіону, відзначаючи його специфіку [27].

Одним із чинників, що визначало специфіку Поділля – це прикордоння. Межуючи із Польщею та

Румунією – вірогідними противниками Радянського Союзу – Поділля було прикордонним регіоном не просто Радянської України, а всього Союзу ССР. Саме цей чинник вагомо впливав на ухвалення рішень щодо цього регіону вищим партійно-радянським керівництвом як СРСР, так республіки [28, с. 75]. У контексті «політичної неблагонадійності» проводилися також етнічна чистка Поділля. Дослідниця історії Поділля Н. Тітова зазначила, що масові репресивні заходи повинні були забезпечити радянське запілля на випадок ймовірної агресії «фашистської Польщі». Значну кількість репресованих осіб по «українській» і «польській» лініях у 1937–1938 рр. на Поділлі дослідниця пояснювала репресивною ксенофобською ментальністю (у даному разі україно- та полонофобською) Й. Сталіна [29, с. 79].

Таким чином, територія Поділля мала регіональну соціально-економічну специфіку. Прикордонний статус регіону зумовив проведення постійних «чисток політично неблагонадійного населення» та проведення перманентних репресивних акцій, котрі проводилися у контексті реалізації конкретних завдань, ініційованих вищим партійно-радянським керівництвом.

Список використаних джерел

1. Кульчицький С. Сталінський «сокрушительный удар» 1932–1933. – К.: Темпора, 2013. – 316 с.
2. Политический отчет Центрального комитета ВКП(б) // Правда. – 9 декабря. – 1927.
3. Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам. – Т.2. – М., 1967.
4. Белоусов Р. А. Исторический опыт планового управления экономикой СССР. – М.: Мысль, 1987. – 440 с.
5. Економічна історія України: Історико-економічне дослідження: в 2 т. / [ред. рада: В. М. Литвин (голова), Г. В. Боряк, В. М. Геєць та ін.; відп. ред. В. А. Смолій; авт. кол.: Т. А. Балабушевич, В. Д. Баран, В. К. Баран та ін.]; НАН України, Ін-т історії України. – К.: Ніка-Центр, 2011. – Т.2.
6. Сталин И. Год большого перелома. К XII годовщине Октября // Правда. – 7 ноября. – 1929.
7. КПРС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1970). – Т.4: 1927–1931. – К.: Политвидав України, 1980.
8. XVII конференция ВКП(б). 30 января – 4 февраля 1932 г.: Стенографический отчет. – М., 1932.
9. Шахтинский процесс 1928 г.: подготовка, проведение, итоги: в 2 кн. Кн.1 / отв. ред. С. А. Красильников. – М.: РОССПЭН: Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2011. – 975 с.; Шахтинский процесс 1928 г.: подготовка, проведение, итоги: в 2 кн. Кн.2 / отв. ред. С. А. Красильников. – М.: РОССПЭН: Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2012. – 1087 с.
10. Кульчицький С. В. Участь робітників України у створенні фонду соціалістичної індустріалізації. – К., 1975.
11. Данилов В. П. Введение (Истоки и начало деревенской трагедии) // Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание. Документы и материалы в 5 томах. 1927–1939. – М., 1999. Т.1: май 1927 – ноябрь 1929. – С.59–60.
12. 1928 год. Поездка И. В. Сталина в Сибирь. Документы и материалы // Известия ЦК КПСС. – 1991. – №5–7; Шишкин В. И. Поездка И. В. Сталина в Сибирь (15 января – 6 февраля 1928 г.) // Проблемы истории аграрного и демографического развития Сибири в XX – начале XXI в.: материалы всероссийской научной конференции / Отв. ред. В. А. Ильных. – Новосибирск, 2009. – С.41–46.
13. Иконникова И. П., Угроватов А. П. Сталинская репетиция наступления на крестьянство // Вопросы истории КПСС. – 1991. – №1. – С.72.
14. Документы свидетельствуют. Из истории деревни накануне и в ходе коллективизации. 1927–1932. – М.: Политиздат, 1989. – С.21; Известия ЦК КПСС. – 1991. – №5. – С.195–196.
15. Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание. 1927–1939. Документы и материалы. В 5-ти тт. / Т.1.

Май 1927 – ноябрь 1929 / Под ред. В. Данилова, Р. Маннинг, Л. Виолы. – М.: РОССПЭН, 1999.

16. Сталин И. О правом уклоне в ВКП(б). Речь на пленуме ЦК и ЦКК ВКП(б) в апреле 1929 г. // Сталин И. В. Сочинения. – Т.12. – М.: Госполитиздат, 1949. – С.88.
17. Кульчицький С. В. Ціна «великого перелому». – К.: Україна, 1991 – 431 с.; Історія українського селянства: Нариси в 2-х т. / НАН України; Інститут історії України / В. А. Смолій (відп. ред.). – К.: Наук. думка, 2006. – Т.2. – С.106.
18. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.3153. – Арк.67; Івницький Н. А. Коллективизация и раскулачивание (начало 30-х годов). – М., 1994. – С.16.
19. Історія українського селянства. Нариси у 2-томах. – Т.2. – К.: Наукова думка, 2006.
20. Сталин И. К вопросам аграрной политики. Речь на конференции аграрников-марксистов. 27 декабря 1929 г. // Сочинения. – Т.12. – М.: Госполитиздат, 1949. – С.146.
21. Васильев В. Політичне керівництво УРСР і СРСР: динаміка відносин центр-субцентр влади (1917–1938). – К.: Інститут історії України НАН України, 2014. – 376 с.
22. Історія колективізації сільського господарства УРСР. – Т.2. – К., 1965.
23. ЦДАВО України. – Ф.27. – Оп.12. – Спр.142.
24. Кульчицький С. Голодомор 1932–1933 рр. як геноцид: труднощі усвідомлення. – К.: Наш час, 2008. – 424 с.
25. Перехрест О. Українське село 1941–1945 рр.: економічне та соціальне становище. – Черкаси: ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2011.
26. Кульчицький С. В. Ціна «великого перелому». – К.: Україна, 1991 – 431 с.
27. Шульга І. Г. Гірка правда. Нариси історії подільського селянства 1920–1930-х років. – Вінниця: ВАТ «Віноблдрукарня», 1997. – 152 с.; Рибак І., Матвеев А. Трагічний перелом. Колективізація і розкуркулення на Поділлі та Південно-Східній Волині. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2001. – 140 с.
28. Подкур Р. Регіональні особливості «Великого терору» 1937–1938 рр. на західному кордоні СРСР–УРСР (на матеріалі Поділля) / Р. Подкур // Кіровоградщина. – 2012. – №1. – С.75.
29. Тітова Н. «Санация» прикордоння УСРР: поборювання «польсько-українського фашизму» на Поділлі, 1930–ті роки // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 2007. – №1 (28). – С.220–252; Тітова Н. Репресії на Поділлі 1930-х років: українська та польська «лінії» // Історія України: Маловідомі імена, події, факти: Збірник статей. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2007. – Вип.34. – С.79–115.

References

1. Kul'chyc'kyj S. Stalins'kyj «sokrushitel'nyj udar» 1932–1933. – K.: Tempora, 2013. – 316 s.
2. Politicheskij otchet Central'nogo komiteta VKP(b) // Pravda. – 9 dekabrja. – 1927.
3. Reshenija partii i pravitel'stva po hozjajstvennym voprosam. – T.2. – M., 1967.
4. Belousov R. A. Istoricheskij opyt planovogo upravlenija jekonomikoj SSSR. – M.: Mysl', 1987. – 440 s.
5. Ekonomichna istorija Ukraïny: Istoryko-ekonomichne doslidzhennja: v 2 t. / [red. rada: V. M. Lytvyn (golova), G. V. Borjak, V. M. Gejec' ta in.; vidp. red. V. A. Smolij; avt. kol.: T. A. Balabushevych, V. D. Baran, V. K. Baran ta in.]; NAN Ukraïny, In-t istorii Ukraïny. – K.: Nika-Centr, 2011. – T.2.
6. Stalin I. God bol'shogo pereloma. K XII godovshhine Oktjabrja // Pravda. – 7 nojabrja. – 1929.
7. KPRS v rezoljucijah i rishennjah z'i'zdvi, konferencij i plenumiv CK (1898–1970). – T.4: 1927–1931. – K.: Polityvdav Ukraïny, 1980.
8. XVII konferencija VKP(b). 30 janvarja – 4 fevralja 1932 g.: Stenograficheskij otchet. – M., 1932.
9. Shahtinskij process 1928 g.: podgotovka, provedenie, itogi: v 2 kn. Kn.1 / отв. ред. С. А. Красильников. – М.: РОССПЭН: Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2011. – 975 с.; Шахтинский процесс 1928 г.: podgotovka, provedenie, itogi: v 2 kn. Kn.2 / отв. ред. С. А. Красильников. – М.: РОССПЭН: Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2012. – 1087 с.
10. Kul'chyc'kyj S. V. Uchast' robitnykiv Ukraïny u stvorenni fondu socialistychnoi' industrializacii'. – K., 1975.
11. Danilov V. P. Vvedenie (Istoki i nachalo derevenskoj tragedii) // Tragedija sovsotskoj derevni. Kollektivizacija i raskulachivanie.

Дokumenty i materialy v 5 tomah. 1927–1939. – M., 1999. T.1: maj 1927 – nojabr' 1929. – S.59–60.

12. 1928 god. Poezdka I. V. Stalina v Sibir'. Dokumenty i materialy // Izvestija CK KPSS. – 1991. – №5–7; Shishkin V. I. Poezdka I. V. Stalina v Sibir' (15 janvarja – 6 fevralja 1928 g.) // Problemy istorii agrarnogo i demograficheskogo razvitija Sibiri v XX – nachale XXI v.: materialy vsrossijskoj nauchnoj konferencii / Otv. red. V. A. Il'inyh. – Novosibirsk, 2009. – S.41–46.

13. Ikonnikova I. P., Ugrovatov A. P. Stalinskaja repeticija nastuplenija na krest'janstvo // Voprosy istorii KPSS. – 1991. – №1. – S.72.

14. Dokumenty svidetel'stvujut. Iz istorii derevni nakanune i v hode kollektivizacii. 1927–1932. – M.: Politizdat, 1989. – S.21; Izvestija CK KPSS. – 1991. – №5. – S.195–196.

15. Tragedija sovet'skoj derevni. Kollektivizacija i raskulachivanie. 1927–1939. Dokumenty i materialy. V 5–ti tt. / T.1. Maj 1927 – nojabr' 1929 / Pod red. V. Danilova, R. Manning, L. Violy. – M.: ROSSPJeN, 1999.

16. Stalin I. O pravom uklone v VKP(b). Rech' na plenumе CK i CKK VKP(b) v aprele 1929 g. // Stalin I. V. Sochinenija. – T.12. – M.: Gospolitizdat, 1949. – S.88.

17. Kul'chyc'kyj S. V. Cina «velykogo perelomu». – K.: Ukrai'na, 1991 – 431 s.; Istorija ukrai'ns'kogo seljanstva: Narysy v 2–h t. / NAN Ukrai'ny; Instytut istorii' Ukrai'ny / V. A. Smolij (vidp. red.). – K.: Nauk. dumka, 2006. – T.2. – S.106.

18. CDAGO Ukrai'ny. – F.1. – Op.20. – Spr.3153. – Ark.67; Yvnyckyj N. A. Kollektivyzacija y raskulachyvanje (nachalo 30–h godov). – M., 1994. – S.16.

19. Istorija ukrai'ns'kogo seljanstva. Narysy u 2–tomah. – T.2. – K.: Naukova dumka, 2006.

20. Stalin I. K voprosam agarnoj politiki. Rech' na konferencii agrarnikov–marksistov. 27 dekabrja 1929 g. // Sochinenija. – T.12. – M.: Gospolitizdat, 1949. – S.146.

21. Vasyl'jev V. Polityчне kerivnytvo URSR i SRSR: dynamika vidnosyn centr–subcentr vlady (1917–1938). – K.: Instytut istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny, 2014. – 376 s.

22. Istorija kolektyvizacii' sil's'kogo gospodarstva URSR. – T.2. – K., 1965.

23. CDAVO Ukrai'ny. – F.27. – Op.12. – Spr.142.

24. Kul'chyc'kyj S. Golodomor 1932–1933 rr. jak genocyd: trudnoshti usvidomlennja. – K.: Nash chas, 2008. – 424 s.

25. Perehrest O. Ukrai'ns'ke selo 1941–1945 rr.: ekonomichne ta social'ne stanovyshhe. – Cherkasy: ChNU im. Bogdana Hmel'nyc'kogo, 2011.

26. Kul'chyc'kyj S. V. Cina «velykogo perelomu». – K.: Ukrai'na, 1991 – 431 s.

27. Shul'ga I. G. Girka pravda. Narysy istorii' podil's'kogo seljanstva 1920–1930–h rokiv. – Vinnyca: VAT «Vinobldrukarnja», 1997. – 152 s.; Rybak I., Matvjejev A. Tragichnyj perelom. Kolektivizacija i rozkurkulennja na Podilli ta Pivdenno–Shidnij Volyni. – Kam'janec'–Podil's'kyj: Abetka, 2001. – 140 s.

28. Podkur R. Regional'ni osoblyvosti «Velykogo teroru» 1937–1938 rr. na zahidnomu kordoni SRSR–URSR (na materialah Podillija) / R. Podkur // Krajeznavstvo. – 2012. – №1. – S.75.

29. Titova N. «Sanacija» prykordonnja USRR: poborjувannya «pol's'ko–ukrai'ns'kogo fashyzmu» na Podilli, 1930–ti roky // Z arhiviv VUChK–GPU–NKVD–KGB. – 2007. – №1 (28). – S.220–252; Titova N. Represii' na Podilli 1930–h rokiv: ukrai'ns'ka ta pol's'ka «linii» // Istorija Ukrai'ny: Malovidomi imena, podii', fakty: Zbirnyk statej. – K.: In–t istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny, 2007. – Vyp.34. – S.79–115.

Ruban V., competitor of the Department of History and Culture of Ukraine Vinnytsia State Pedagogical University
Mikhail Kotsyubynsky University (Ukraine, Vinnytsia),
notification+kjdp5ddwjkd@facebookmail.com

Socio-economic specifics Podillia during forced collectivization 1927–1932

The article analyzes the features of the forced collectivization of 1927–1932 in Ukraine and in Podillia in particular. Taking into account that on the whole Ukrainian background Podillia was a specific region, because one of the factors that determined the specifics of Podillia is the border area. It is noted that bordered with Poland and Romania, Podillia was a border region not only of Soviet Ukraine, but of the entire Soviet Union. The border status of the region has led to the permanent «cleaning of a politically unreliable population» and the holding permanent repression actions that were carried out in the context of the implementation of specific tasks initiated by the supreme party–Soviet leadership. In the context of «political unreliability», ethnic cleaning of Podillia was also carried out.

The article focuses on the fact that the peasants were not interested in the significant socialization of means of production. They wanted to continue to dispose of both their means of production and agricultural products produced by them. The author analyzes separate historiographic aspects of forced collectivization due to the materials of state archives and conducts a historical and comparative analysis with similar data from other regions of Ukraine.

Keywords: socio-economic policy in Podillia, forced collectivization, deportation, industrialization, dispossession.

* * *

УДК 929:624.04

Салата Г. В.,
кандидат історичних наук, старший викладач
кафедри інформаційної, бібліотечної
та архівної справи, Київський національний
університет культури і мистецтв
(Україна, Київ), salaty@bigmir.net

НАУКОВО–ТЕХНІЧНА ШКОЛА ПРОФЕСОРА Л. Д. ПРОСКУРЯКОВА: ПЕТРО КІНДРАТОВИЧ ХУДЯКОВ (1858–1935 РР.)

Зроблена спроба окреслити головні етапи наукової діяльності професора П. К. Худякова як ученого у галузі механіки, видатного представника школи машинобудування, талановитого педагога, активного громадського діяча, публіциста і бібліографа. Описано найважливіші етапи його творчого шляху, аналізуються основні роботи вченого. Відзначена ключова роль Л. Д. Проскуракова у становленні майбутнього вченого зі світовим ім'ям професора П. К. Худякова.

Метою статті є відтворення ключових віх професійної діяльності П. К. Худякова. Методологічною основою дослідження є загальні принципи об'єктивності та історизму. Висновки роботи полягають у констатації факту про достеменно не досліджений науково–педагогічний доробок вченого.

Ключові слова: Петро Кіндратович Худяков, машинобудування, прикладна механіка, теоретичне машинобудування, науково–педагогічна школа, будівельна механіка, теорія пружності, опір матеріалів, Лаур Дмитрович Проскураков, наукова діяльність.

Ім'я Петра Кіндратовича Худякова, видатного вченого–механіка у галузі прикладної механіки, одного із засновників і провідних представників нового наукового напрямку – теоретичного машинобудування – репрезентує вагомому сторінку в історії науки і техніки загалом. Вчений у своїй практичній діяльності відстоював переконання, що призначення техніки полягає у полегшенні і посиленні трудових затрат людини. П. К. Худяков своєю науковою діяльністю переконливо доводив, що не тільки техніка доповнює життєдіяльність людини, сама людина також «доповнює» технічні системи.

П. К. Худяков – непересічна особистість у науково–технічній школі професора Л. Д. Проскуракова, який високо цінував наукові здобутки Петра Кіндратовича у галузі опору матеріалів, чорної металургії, раціональної постановки проектування на механічних відділеннях вищих технічних шкіл, у розвитку засобів передачі механічної енергії, оброблення металів прокаткою, електричного відливання металів, поршневих насосів та парових котлів, розрахунків на міцність частин машин і споруд (особливо мостів), характеристики найменших металевих сплавів на базі магнію як будівельного матеріалу.

Історіографічні надбання окресленої проблеми, на перший погляд, чисельні і багатопланові: енциклопедичні, наукові, науково–популярні, біографічні, навчальні розвідки. Втім, історіографія носить описовий характер, часто калькуючи доробок попередників, не занурюючись у питання дослідження. Вище означене